

המוסד לביטוח לאומי

האגף למחקר ותכנון

עולים חדשים

מקבלי

גמלאות זקנה

1972/73

סקר מס' 12

ירושלים, אפריל 1974, ניסן תשל"ד

המוסד לביטוח לאומי
האגף למחקר ותכנון

עו ל י ם ח ד ש י ם
מ ק ב ל י ג מ ל א ו ת ז ק נ ח

1972 / 73

מאת: שלמה כהן

ירושלים, אפריל 1974, ניסן תשל"ד.

פרטומי האגף למחקר וחכנון

- שנתון סטטיסטי 1971, 72 (האחרון שהופיע 1968/69).
- רבעון סטטיסטי החל להופיע בשנת 1971*.

סקרים

- סקר מס' 1 "נתוח דחיות של תביעות לקצבת זקנה ושאיירים לפי סיבות לשנים 1969/70" (אזל).
- סקר מס' 2 "העדרות נשים מעבודה כתוצאה מסיבוכים בהריון (מאי-יוני 1971)".
- סקר מס' 3 "המבוטחים הלא-שכירים, עיבודים סטטיסטיים ממשלוח פנקסי מקדמות לשנת 1971/72" (אזל).
- סקר מס' 4 "החוב, הפוטנציאל ועומק הפיגור, בגבייה ממעבידים ליום 31.3.71" (אזל).
- סקר מס' 5 "מקבלי קצבאות זקנה, שאירים ומשפחות מרובות ילדים לפי יישוב, 1971".
- סקר מס' 6 "יתומים בגיל בית ספר תיכון" (אזל).
- סקר מס' 7 "משפחות עם ילדים בישראל; 1969-1970".
- סקר מס' 8 "שיקום נכים בשנים 1968-1970".
- סקר מס' 9 "המבוטחים הלא-שכירים - 1970, 71; 1971, 72".
- סקר מס' 10 "הגבייה ממעבידים - 1971/72".
- סקר מס' 11 "שירותי הביטוח הלאומי לבדואים בנגב".
- סקר מס' 12 "עולים חדשים מקבלי גמלאות זקנה".

* בא במקומו של הירחון הסטטיסטי וכולל סדרות מאז הקמת המוסד.

תוכן הענינים

<u>עמוד</u>	הקדמה
7 - 25	א. עקרי הממצאים
7	1. מבוא
7	2. תכונות דמוגרפיות של האוכלוסיה
8	3. תנאי דיור ומגורים
12	4. תכונות העבודה
19	5. רמת ההכנסה
25	6. מצב בריאות וביטוח רפואי
26 - 29	ב. שיטות והגדרות
26	1. האוכלוסיה
26	2. המדגם
26	3. יחידת החקירה
27	4. שיטת החקירה
27	5. מספר המרואיינים, מקרי נפל ומקרי אפס
28	6. שיטת קבלת האומדנים
28	7. רמת המהימנות של הנתונים
29	8. תנאי הזכאות לגימלת זקנה מיוחדת
33 - 52	ג. נספח סטטיסטי - לוחות
33	א. תכונות דמוגרפיות
33	ב. תנאי דיור
39	ג. מצב בריאות וביטוח רפואי
41	ד. תעסוקה
49	ה. הכנסה

רשימת חלוחות בטקסט

- א. הקשישים לפי מצב משפחתי וצורת מגורים
- ב. הקשישים לפי צורת המגורים ומצבם המשפחתי
- ג. אחוז הקשישים הגרים בדיור תת-סטנדרטי
- ד. הקשישים לפי תכונות העבודה בחו"ל ובארץ
- ה. שעור ההשתתפות בכח העבודה לפי רמת השכלה
- ו. המועסקים לפי משלח יד באוכלוסיות נבחרות
- ז. המועסקים לפי משך הזמן מהעלייה ועד להשתלבות בשוק העבודה לפי משלח יד בחו"ל
- ח. רמת ההכנסה הממוצעת של קשישים הותיקים ושל הקשישים העולים החדשים
- ט. הקשישים לפי זכויות הפנסיה שצברו בחו"ל
- י. הקשישים לפי הכנסה לנפש סטנדרטית וארצות מוצא

סימנים מיוחדים:

() = מתבסס על מספר מקרים קטן

ה ק ד מ ה

החבורת המובאת בזה מגישה עקרי הממצאים של סקר נוסף הבא לסקור ולחקור תנאי חייה של האוכלוסייה הקשישה וצרכיה. סקר זה ממקד תשומת הלב אל עולים חדשים קשישים ובעיותיהם המיוחדות. עולים אלה ברובם הגדול מגיעים ארצה ללא מקורות הכנסה והם תלויים למחייתם בעיקר על הקצבאות שמשלם להם המוסד לביטוח לאומי. רבים מהם איבדו לרגל עלייתם זכויות פנסיוניות שצברו במהלך חייהם בארצות מוצאם. קצבת הביטוח הלאומי מהווה לרובם ירידה תלולה ברמת ההכנסה שעמדה לרשותם קודם לעלייה.

הסקר נערך ברביע האחרון של 1972 וטיוטת הממצאים הועמדה לרשות הרשויות המטפלות באוכלוסייה זו בנובמבר 1973. הגירסה המובאת כאן לציבור הרחב כוללת אי אלו שיפורים בעקבות הערות מועילות שנחקבלו.

הסקר בוצע ע"י האגף למחקר ותכנון של המוסד לביטוח לאומי בשיתוף עם אגף שירותים סוציאליים של הסוכנות היהודית. בשלב העיבודים סייע האגף לתכנון ומחקר של משרד הקליטה בעצה ובהדרכה. את הסקר ריכז מר ש. כהן בעזרתו של מר א. טייטלר. תודתנו נתונה לכל אלה שנטלו חלק בעריכת הסקר ובסיכומו.

ר. רוטר

סמנכ"ל מחקר ותכנון

א. עיקרי הממצאים

1. מ ב א

הסקר נועד לבדיקת תנאי חייהם ותנאי קליטתם של העולים הקשישים החדשים בשנים הראשונות לעלייתם ארצה. הוא מנסה לעמוד על תנאי המגורים של הקשישים, מצבם הרפואי והבריאותי - רמתם הכלכלית כפי שמשקפת ע"י רמת ההכנסה וע"י השתתפותם בכח העבודה תוך נסיון לאתר את החוליות החלשות בקליטתם.

ממצאי הסקר נועדים לסייע בלימוד הבעיות מחד, ולמציאת פתרונות הולמים מאידך. הסקר נערך בחודשים אוקטובר-נובמבר 1972.

2. ת כ ו נ ו ת ד מ ו ג ר פ י ו ת ש ל ה א ו כ ל ו ס י ה

א. ארצות מוצא

אוכלוסית הקשישים שעלו לארץ בשנים 71-1970 מקבלי גמלאות מיוחדות לזקנים (להלן: גמ"ז)*, המתגוררת באזור המרכז וירושלים מונה כ-2000 משפחות. כ-48% מהם מוצאם מארצות מזרח אירופה, כ-43% מארצות אסיה-אפריקה וכ-9% מארצות מערב אירופה ואמריקה. התפלגות זו לפי ארצות מוצא שונה במקצת מהתפלגות כלל העולים הקשישים בשנים אלה. וזאת בשל העובדה שחלק ניכר מבין עולי מערב-אירופה ואמריקה אינם זכאים לקצבאות מן המוסד לבטוח לאומי מאחר ויש להם פנסיה מחו"ל, לכן השתקפות עליה זו בסקר איננה מבטאת אותה במלואה. אם נתיחס לאוכלוסית הסקר, למעט ארצות מערב-אירופה ואמריקה, הרי שהיחסים המתקבלים בין מזרח אירופה ואסיה-אפריקה משקפים את היחסים שנמצאו בכלל אוכלוסית העולים החדשה.

הבדלים גדולים נמצאו בהרכב העליה לפי ארצות מוצא בשנים 1970 ו-1971. בעוד שבשנת 1970 רוב העולים הקשישים מקבלי הקצבאות הגיעו מארצות אסיה-אפריקה, כ-53%, לעומת 40% מארצות מזרח אירופה, הרי שהתמונה מתהפכת בשנת 1971, וכ-56% מהעולים הקשישים, מוצאם מארצות מזרח אירופה, לעומת כ-33% בלבד מארצות אסיה-אפריקה. משתקפת כאן התגברות העליה מברית המועצות.

* לגמלאות אלה זכאים עולים שעלו ארצה אחרי 1967. 31.8 בגיל של למעלה מ-60. (לפרטים, ראה: סעיף 8 בפרק שיטות והגדרות).

ב. גיל הקשישים

עולי אסיה-אפריקה וכן עולי מערב אירופה ואמריקה המקבלים גמ"ז הם קשישים יותר מעולי מזרח אירופה. 38% מהקשישים שעלו מאסיה-אפריקה עברו את גיל 75 לעומת 26% בלבד בקרב יוצאי מזרח אירופה. כמחצית מהקשישים ממזרח אירופה הינם מתחת לגיל 70 לעומת כשליש מהעולים בגיל זה מקרב יוצאי אסיה-אפריקה. מגמה זו של התפלגות גילים קיימת גם בנתוני העליה הכלליים.

3. תנאי דיור ומגורים

א. צורת מגורים ומצב משפחתי

האוכלוסיה כוללת כ-1,955 משפחות קשישים. מחציתן מנהלות משק בית עצמאי הכולל את הקשיש, בן/בת זוג וילדים לא נשואים עד גיל 18, ומחציתן חיות במסגרת משק בית משותף עם קרובי משפחה אחרים שהם לרוב בנים או בנות נשואים.

למצבו המשפחתי של הקשיש יש השפעה גדולה על צורת מגוריו. רוב הקשישים הבודדים (כ-75%) סמוכים על שולחנם של קרובי משפחה, בהשוואה ל-25% בלבד אצל הקשישים הנשואים. כלומר הקשישים הבודדים, החסרים את המסגרת המשפחתית הטבעית, נוטים לנהל משק בית משותף עם בני משפחה אחרים, כפי שרואים בלוח א'.

לוח א - הקשישים לפי מצב משפחתי וצורת מגורים

מצב משפחתי וצורת מגורים	סך הכל	לא נשוי גר לבד	לא נשוי גר עם ילדים עד גיל 18	לא נשוי גר עם בני משפחה אחרים	נשוי גר עם בן זוג	נשוי גר עם ילדים עד גיל 18	נשוי גר עם בני משפחה אחרים
מספרים מוחלטים	1,955	207	66	827	583	103	169
אחוזים	100.0	10.6	3.4	42.3	29.8	5.3	8.6

מספר המשפחות שבראשן עומד קשיש באזור הסקר מסתכם כאמור ב-1,955, אולם, מספר הקשישים החיים במשפחות אלה מגיע ל-2,800, דהיינו מספר הקשישים הממוצע למשפחה הוא כ-1.4. מכאן שאחוז הקשישים החיים במסגרת משק בית עצמאי ונפרד הוא גבוה יותר ומתקרב ל-60%. אחוז זה דומה לשעורים שהתקבלו בסקרים אחרים שנערכו ע"י המוסד לבטוח לאומי בשנת 1971 במספק ישובים נבחרים, ואשר תוצאותיהם מרוכזות בלוח ב' להלן.

לוח ב - הקשישים לפי צורת מגורים ומצב משפחתי ביישובים נבחרים

הקשישים ביבנה	הקשישים בפתח-תקוה	הקשישים בבאר-שבע	קשישים עולים מקבלי קצבאות זקנה	צורת מגורים ומצב משפחתי
703	7,805	4,337	2,810	סך הכל - במספרים
100	100	100	100	סך הכל - באחוזים
14	17	14	10	לא נשוי - גר לבד
25	14	22	29	לא נשוי - גר עם משפחה
39	52	45	49	נשוי - גר לבד
22	17	19	12	נשוי - גר עם משפחה

מהלוח ניתן לראות שגם בשלושת היישובים בהם נערכו סקרים נע אחוז הקשישים המנהלים משק בית נפרד בין 50-70%, וההתפלגות לפי מצב משפחתי אינה שונה מיסודה.

צורת המגורים מושפעת כאמור מהמצב המשפחתי, וכך נמצאת בקשר חיובי עם הותק בארץ. אגב ניתן לראות זאת גם מההבדלים הקיימים בשלושת היישובים הנ"ל. אחוז הקשישים "העצמאיים" גבוה ביותר בפתח תקווה (70% בקירוב), שזוהי עיר ותיקה עם אוכלוסייה ותיקה ומבוססת יותר מבחינה כלכלית, לעומת יבנה שהיא עיר-עולים מובהקת, ואחוז הקשישים הגרים לבד מסתכם ב-50 בלבד.

קשר חזק נמצא גם בין צורת המגורים לבין ארץ מוצא. כ-65% מכלל הקשישים יוצאי אסיה-אפריקה מנהלים משק בית משותף עם קרובי משפחה לעומת כ-40% בלבד אצל יוצאי מזרח אירופה. ניתן להסביר זאת ע"י הרכב גילים "זקן" יותר של עליית הקשישים האחרונה מארצות אסיה-אפריקה מחד, ומאידך ע"י הערכים וההתחייבויות במשפחות בחברה המזרחית המחייבות מסגרת משפחתית הדוקה ומגובשת יותר, שבמסגרתה מוצאים גם הקשישים את מקומם. חורם לכך אולי גם מצבם הכלכלי השפיר יותר של העולים מארצות אירופה, מצב המאפשר לחלק גדול יותר מהם להיות עצמאיים מבחינה כלכלית ובלתי-תלויים בבניהם.

ב. צורת הבעלות על הדירה

כרבע מכלל הקשישים חיים בדירות שבבעלותם או בבעלות בן משפחה אחר (כ-10%) שגר אתם בדירה בין אם הרכישה הושלמה ובין אם עדיין משולמת משכנתא על חשבון הרכישה. אחוז זה נמוך בהרבה מהמוצע הארצי (כ-65%), ואף נמוך מהמצוי במקומות אחרים בהם נערכו סקרים מיוחדים על קשישים. כך נמצא למשל שבעיירות וערי פתוח כיבנה ובאר שבע, נע אחוז הדירות שבבעלות הקשיש בין 30 ל-35% ובעיר ותיקה כפתח תקוה מגיע אחוז זה עד לכדי 80%. תמונה זו משקפת ככל הנראה את תוצאות מדיניות משרד הקליטה לפיה ניתנת למשפחות אפשרות להתגורר בשכר דירה נמוך עם אופציה לרכישה במשך הזמן. כאמור, רק מעטים נצלו אופציה זו. מענינת התפלגות רוכשי הדירות לפי ארץ המוצא. מסתבר שאחוז הרוכשים מבין יוצאי מזרח אירופה הוא הנמוך ביותר, כ-13%, לעומת כ-30% בקרב יוצאי אסיה-אפריקה, ו-60% בקרב יוצאי אמריקה-אירופה המערבית. הדבר מוסבר כנראה ע"י כך שחלק ניכר מיוצאי ארצות הרווחה, מגיעים ארצה עם אמצעים כספיים מספיקים לצורך רכישת דירה בתנאים הנתנים לעולים. עולי אסיה-אפריקה, כאמור חיים בעיקר במסגרת משק בית משותף עם ילדיהם הנשואים, כך שהאחוז הגבוה יחסית של רוכשי הדירות אצלם בעיקר את האמצעים של בני המשפחה אתם חיים הקשישים. לעומתם הקשישים יוצאי מזרח אירופה אינם ברמה כלכלית המאפשרת להם רכישת הדירות, ולזאת מצטרפת העובדה שגם בארצות מוצאם היו רגילים לחיות בתנאי שכירות.

כ-75% מכלל הקשישים גרים בדירות השכורות ע"י הקשיש עצמו או ע"י בן משפחה אחר החי עמו בדירה. בכ-60% מהמקרים הדירה שכורה ע"י הקשיש עצמו, וב-15% הנותרים שכורה הדירה ע"י בן משפחה אחר. יצויין שלמעלה ממחצית הקשישים הגרים בשכירות אינם משלמים כלל את שכר הדירה, המשולם לרוב ע"י מוסד צבורי, וגם אלה שמשלמים הרי ששכר הדירה הוא נמוך יחסית. ב-75% מהמקרים שכר הדירה הוא נמוך מ-100 לירות לחודש, אם כי בהתחשב ברמת ההכנסה הנמוכה המאפיינת את הקשישים, מהווה שכר הדירה מרכיב חשוב בהוצאה השוטפת של הקשיש, (ראה לוחות 13, 11 בנספח).

ג. צפיפות הדיור

אינדיקטור חשוב לבחינת מצבם הכלכלי והחברתי של הקשישים הוא צפיפות מגוריהם, דהיינו מספר הנפשות הממוצע המתגורר בחדר אחד.

נבחין ב-3 דרגות של צפיפות.

- (א) צפיפות מגורים גבוהה - 3 נפשות או יותר לחדר
 (ב) צפיפות מגורים בינונית - מנפש אחת לחדר אך פחות מ-3 נפשות.
 (ג) צפיפות מגורים נמוכה - עד נפש אחת לחדר.

צפיפות מגורים גבוהה לפי הגדרה זו תוגדר כצפיפות תת-סטנדרדית. ממצאי הסקר מצביעים על כך שלא קיימת מצוקת דיור חמורה בקרב הקשישים העולים במונחים של צפיפות, ומצבם טוב יותר מאשר באוכלוסית הקשישים הכללית בארץ.

כ-27% מכלל הקשישים גרים בצפיפות מגורים נמוכה, לעומת כ-20% באוכלוסיה הכללית, כ-55% ברמת צפיפות בינונית, ורק כ-4% חיים בצפיפות תת-סטנדרדית לעומת 7.5% באוכלוסית הקשישים הכללית. אם בממוצע מצוקת הדיור של הקשישים העולים היא במימדים זעומים, הרי נתוח לפי צורת המגורים חושף בעיה לא קטנה בתחום הדיור אצל קשישים המנהלים משק בית משותף עם בני משפחה אחרים. תופעה זו נתגלתה גם בסקרים על אוכלוסיה ותיקה של קשישים שנערכו בבאר שבע, פתח תקוה ויבנה כפי שנראה בלוח ג'.

לוח ג - אחוז קשישים הגרים בצפיפות דיור תת-סטנדרדית

צפיפות דיור	כל המשפחות היהודיות (1)	משפחות עם קשישים		
		עולים מקבלי גמ"ז	באר-שבע	פתח-תקוה
סך הכל	7.4	3.9	4.0	3.0
גרים עם בני משפחה	-	7.6	8.6	9.3
גרים לבד	-	0.0	0.0	0.0
				7.0

(1) המקור: השנתון הסטטיסטי לישראל, מס' 23, עמ' 281, הוצאת הל.מ.ס.

מהלוח בולטת התופעה של קיום מצוקה מסוימת בתחום צפיפות הדיור אצל קשישים החיים במסגרת משק בית משותף עם קרובי משפחה, בניגוד לקשישים החיים לבדם שאצלם נדירה מאד בעיה בתחום זה. המגמה דומה בכל המקומות בהם נערכו סקרי קשישים.

מצבם של הקשישים העולים דומה למצבם של הקשישים בבאר-שבע ובפתח-תקוה, אך טוב בהרבה ממצבם של הקשישים בעיירת עולים ותיקה אופיינית כיבנה, הסובלים ממצוקה קשה יותר.

מצוקת הקשישים הגרים עם בני משפחה היחה צפויה, מאחר והיא משקפת למעשה את בעיות הדיור של המשפחה שבמסגרתה חי הקשיש, שהיא לא אחת משפחה מרובת ילדים. סיוע להשערה זו ניתן לקבל מניתוח סטנדרד המגורים לפי ארצות מוצא. כ-8% מהקשישים יוצאי אסיה-אפריקה חיים בתת-סטנדרד, לעומת שעור אפסי ובלתי משמעותי בקרב קשישים יוצאי יבשות אחרות. קשר חזק נמצא גם בין צפיפות המגורים לבין רמת ההכנסה של הקשיש. צפיפות הדיור יורדת עם עליית הכנסת הקשיש. מאחר וקיים מתאם בין רמת ההכנסה וארץ מוצא, הרי הצפיפות הגבוהה יחסית הקיימת בקרב יוצאי אסיה-אפריקה מוסברת הן ע"י הכנסתם הנמוכה יותר, והן על ידי נטייתם לנהל משק בית משותף עם בני משפחה אחרים, שכאמור גם היא מגבירה את חומרת התופעה בקרב הקשישים.

4. תכונות העבודה

א. כללי

אחד האינדיקטורים החשובים ביותר לבדיקת מידת קליטתם של העולים בארץ הוא השתתפותם בכח העבודה. בעיות קליטה בעבודה קיימות אצל כלל העולים, אך הן חריפות במיוחד אצל עולים קשישים, שכן בנוסף לאי-נכונותם של המעסיקים לקלוט אנשים מבוגרים, קיימת גם אי-נכונות או חוסר יכולת של הקשישים עצמם להסתגל למסגרת חדשה, עם דרישות חדשות וערכים שונים מאלה שהיו מקובלים בארצות מוצאם.

הקשיש פתוח פחות להסבה מקצועית, לשנויים במשלח יד, לישום שיטות עבודה חדשות, קשיי שפה ובמקרים מסויימים לערכי עבודה, נוהלים, ומוסר עבודה שונים. מה שמקשה על התאמתו לדרישות שוק העבודה המקומי. להלן נסקרה בקצרה את שעורי ההשתתפות בכח העבודה של העולים החדשים, הוך הדגשת ההבדלים לפי ארצות מוצא שונות וכן את הבעיות העקריות הכרוכות בקליטתם של העולים הקשישים במעגל העבודה בארץ.

ב. שעור ההשתתפות בכח העבודה

כ-13% מכלל העולים הקשישים משתתפים בכח העבודה. בין הגברים מגיע השעור ל-21% לעומת כ-3% אצל הנשים. שעורים אלה נמוכים בהרבה משל האוכלוסייה הקשישה הותיקה כ-19% אצל כלל הקשישים; 35% אצל גברים ו-8% אצל נשים.

שעורי ההשתתפות בכח העבודה אצל העולים הקשישים נמוכים בהרבה מהשעורים בארצות מוצאם ערב עלייתם. כ-28% מכלל הקשישים השתתפו בכח העבודה סמוך לעלייתם ארצה, וזהו שעור הדומה ואף גבוה מהמקובל בארץ אצל כלל הקשישים. מכאן המסקנה שעצם העליה ארצה מהווה מפנה חשוב בהתנהגות התעסוקתית-כלכלית של העולים. חלק מהעולים ובעיקר הזקנים ביותר שבהם מסיימים ביודעין ובהכרה מלאה את חיי העבודה שלהם עם עלייתם ארצה. רובם מנסים אומנם להשתלב בשוק העבודה בארץ, אך בהצלחה חלקית בלבד. כלומר אנו עדים לתופעה של קשיים בהקלטות במעגל העבודה בארץ. חזוק לטענה זו מתקבל מבדיקת אחוז הקשישים שניסו להשתלב בחיים הכלכליים בארץ, אך לא הצליח בכך כפי שמראה לוח ד'.

לוח ד - הקשישים לפי תכונות העבודה בחו"ל ובארץ (באחוזים)

עבדו בחוץ לארץ			סך הכל	תכונות עבודה בארץ
עבדו עד לעלייתם	פרשו מעבודתם שנה ומעלה לפני עלייתם	סך הכל		
555	844	1,399	1,955	סך הכל - מספרים מוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0	סך הכל - באחוזים
25.4	13.3	18.1	13.0	<u>עובדים היום</u>
69.5	82.2	77.2	55.2	לא עובדים היום ולא עבדו בעבר בארץ
15.3	13.3	14.1	10.1	מזה: חפשו עבודה
54.2	68.9	63.1	45.1	לא חפשו עבודה
(5.1)	(4.5)	4.7	3.4	לא עובדים היום ועבדו בעבר בארץ
-	-	-	28.4	לא עבדו מעולם

מהלוח ניתן לראות שכ-26% מכלל העולים ניסו להשתלב בשוק העבודה בארץ (עובדים היום, עבדו בעבר בארץ וחפשו עבודה), ורק מחציתם הצליח להשתלב במעגל העבודה; 40% מהם חפשו עבודה ללא תוצאות ו-10% הנוחרים אמנם עבדו במרוצת השנתיים הראשונות לשהותם בארץ, אך נפלטו חוץ זמן קצר ממעגל העבודה בשל סיבות שונות.

ג. שיעור המועסקים לפי ארץ מוצא

שיעור המועסקים הממוצע הוא כאמור כ-13%. אך ממוצע זה מורכב מקבוצות אוכלוסייה שונות לחלוטין עם הרגלי עבודה, ערכים, השכלה ומשלה יד שונים, המשפיעים באופן ניכר על שיעורי התעסוקה וביחוד בגיל גבוה.

שיעור המועסקים בקרב יוצאי מזרח אירופה הוא כ-26% לעומת אחוז מבוטל ובלתי משמעותי, בקרב יוצאי אסיה-אפריקה. תופעה דומה אנו מוצאים גם בקרב אוכלוסיית הקשישים הותיקה בארץ הגם שלא בצורה חריפה כל כך. הבדלים אלה בין יוצאי המזרח ויוצאי אירופה-אמריקה מוסברים על ידי משתנים דמוגרפים וסוציו-כלכליים שונים כגון: גיל, מין, רמת השכלה, רקע תעסוקתי, ערכי עבודה שונים וכו'. להלן תבדק השפעתם של גורמים אלה על שיעורי התעסוקה והשכלתם על ההבדלים לפי ארצות מוצא.

1. רמת השכלה

שיעור המועסקים עולה עם עליית רמת ההשכלה. מבין בעלי השכלה נמוכה (עד 4 שנות לימוד), מועסקים 5% בלבד, לעומת כ-20% ברמת השכלה תיכונית, ו-37% ברמת השכלה על-תיכונית. תמונה דומה מתקבלת גם באוכלוסיות אחרות שנחקרו, כפי שנראה בלוח ה' למטה.

לוח ה - שיעור ההשתתפות בכח העבודה לפי רמת השכלה

מספר שנות לימוד	עולים מקבלי גמ"ז	אוכלוסיית הקשישים הכללית (1)	האוכלוסייה הכללית בארץ (1)
לא למד כלל	(2.0)	6.0	23.0
1-4	(9.0)	17.0	47.0
5-8	14.0	22.0	53.0
9-12	20.0	27.0	49.0
13+	37.0	40.0	67.0

(1) המקור: השנתון הסטטיסטי לישראל מס' 23, עמ' 310, הוצאת ל.מ.ס.

השפעת הגיל הינה דו-מימדית. מחד שעור ההשתתפות בכח העבודה יורד עם הגיל, וזה מתיחס לכלל הקשישים ולא דווקא לקשישים עולים. מאידך אצל העולים נכנס אלמנט נוסף והוא עצם העליה ארצה בגיל זיקנה המחייב את הקשיש להסתגל למסגרות חדשות בנוסף לעובדה שאין המעסיקים ששים בלאו הכי לקלוט אותו. מכל מקום נראה שאחוז המועסקים יורד מ-26% בגילים 60-64 עד לכ-4% בלבד בגיל 75 ויותר.

3. הרקע התעסוקתי.

גורם נוסף המשפיע על שעור התעסוקה של הקשישים הוא הרקע התעסוקתי שלהם. קשיש שמעולם לא עבד בארץ מוצאו, סביר שלא יכנס למעגל העבודה דווקא עם עליתו ארצה. ואמנם אם ננכה מכלל הקשישים את אלה שלא עבדו מעולם, יעלה שעור המועסקים מ-13% ל-18% בקרוב. כצפוי, תופעה זו קיימת בעיקרה אצל נשים, בעוד שמספר זעום בלבד של גברים לא עבד בשלב כלשהוא של חייו.

4. ההשלכות על שעור ההשתתפות בכח עבודה לפי ארץ מוצא

כפי שנאמר לעיל, משפיעים על שעור ההשתתפות בכח העבודה של הקשישים מספר משתנים כגון: גיל, השכלה, הרקע התעסוקתי ובודאי שורה ארוכה של משתנים נוספים כמו משלח יד קודם, מעמד בעבודה, מין וכו'. כל משתנה פועל לחוד ויש לשער כי קיימת גם אינטראקציה בין משתנים אלה.

בדיקת הרמה של המשתנים המסבירים לפי ארצות מוצא מצביעה על כך שהם פועלים בכוון של העלאת שיעור ההשתתפות בכח העבודה אצל עולי אירופה ולעומת זאת התורמים להורדת השיעור אצל יוצאי אסיה-אפריקה.

נתוח משתנה הגיל מצביע על כך שכ-40% מביין עולי אסיה-אפריקה הם בגיל של למעלה מ-75 שנה לעומת כ-25% בלבד אצל יוצאי מזרח אירופה.

גם רמת ההשכלה של יוצאי מזרח אירופה גבוהה בהרבה מזו של יוצאי ארצות המזרח. למעלה ממחצית עולי מזרח אירופה זכו לחינוך על יסודי לעומת כ-12% בלבד מביין עולי ארצות המזרח. הרקע התעסוקתי של העולים גם כן פועל לטובת יוצאי מזרח אירופה. כ-50% מביין יוצאי עדות המזרח לא עבדו מעולם גם בארצות מוצאם, רובם המכריע נשים, לעומת כ-10% בלבד אצל יוצאי מזרח אירופה.

יצויין שגורמים אלה משפיעים במידה רבה על התפלגות משלחי היד של הקשישים. האפשרויות של הקשיש בתחום העבודה הפיסית (פועלי יצור, פועלים חקלאים וחרושת) הן מוגבלות למדי ובעיקר לגבי הגילאים הגבוהים שבהם. לעומת זאת פתוחים יותר הם במקצועות החופשיים, המנהליים בשרותים ובמסחר. ברור שתחומים אלה פתוחים בעיקר בפני בעלי השכלה גבוהה יותר, להלן לוח השוואתי של התפלגות המועסקים לפי משלחי יד.

לוח ו - המועסקים לפי משלח יד באוכלוסיות נבחרות באחוזים

משלח יד	עולים מקבלי גמ"ז	האוכלוסיה היהודית בארץ (1)	כלל העולים החדשים אחרי שנה בישראל (2)
סך הכל	100	100	100
פקידות ומנהל, מקצועות חופשיים ואקדמאיים	18	36	34
עובדי שרותים	41	25	19
עבודה פיסית	41	39	47

(1) המקור: השנתון הסטטיסטי לישראל, מס' 23, עמ' 320.

(2) המקור: השנתון הסטטיסטי לישראל, מס' 23, עמ' 138.

מהלוח רואים אפוא, שכ-60% מהקשישים מועסקים בעבודות שאינן דורשות מאמץ פיסי גדול כשבולט במיוחד השעור הגבוה של המועסקים בענפי השרותים, לעומת כלל העולים החדשים לאחר שנה בארץ, שהתפלגות העסוקים שלהם מתקרבת לזו של האוכלוסיה הכללית בארץ.

ד. תהליך קליטת העולים בשוק העבודה

אחד המבחנים החשובים בתהליך קליטת העליה הינו כאמור האפשרויות של העולים להשתלב בשוק העבודה בארץ. אולם חשיבות רבה ישנה גם לעתוי, דהיינו לזמן החולף מיום העליה ועד ליום שבו הוא נקלט בעבודה. קליטה מהירה מונעת מהעולה תסכולים רבים שלא לדבר על הקשיים הכלכליים הכרוכים באבטלה כפויה זו. מחצית מהמועסקים נקלטו בעבודה תוך 3 חודשים מיום עלייתם, 40% נוספים נקלטו בשנה הראשונה לעלייתם, ואילו כ-10% ויותר מכלל המועסקים נאלצו להמתין למעלה משנה עד שהצליחו להקלט בשוק העבודה. לא נמצאו הבדלים גדולים במשך ההקלטות בין עובדים במקצועות השונים (ראה לוח ז') או בין קשישים בעלי רמות

השכלה שונות. תופעה שראויה לציון והמעידה פעם נוספת על הקשיים בקליטתם של העולים הקשישים הינה היציבות הקיימת במשלח היד בארץ ובארצות מוצאם. קרוב ל-60% מעובדי המנהל, הפקידים ועובדי מקצועות חופשיים בחו"ל המשיכו לעבוד במקצוע זה בארץ, וגם באותם מקרים שחל שנוי במשלח היד, הרי השנוי היה למשלח יד קרוב בענף השרותים, ורק במקרים מעטים היה מעבר לעבודה פיסיית. מבין עובדי השרותים כ-60% המשיכו לעבוד גם בארץ במקצועות דומים, ויתרם עברו לעבודות כפיים, בחרושת ובתעשייה בעיקר, ואילו מבין עובדי עבודה פיסיית בחו"ל, השתלבו רובם ככולם בעבודות כפיים גם בארץ.

לוח ז - המועסקים לפי משך הזמן מהעליה ועד ההשתלבות בשוק העבודה ולפי משלח ידם בחו"ל.

משך הזמן	סך הכל	פקידות ומנהל	עובדי שרותים	עובדי עבודה פיסיית
סך הכל	100	100	100	100
עד 3 חודשים	52	(45)	52	(60)
עד 1/2 שנה	(15)	(23)	(16)	-
עד שנה	22	(21)	(16)	(40)
למעלה משנה	(11)	(11)	(16)	-

ה. הגורמים המסייעים למציאת פתרונות תעסוקה לעולים

כ-60% מכלל המועסקים נעזרו ע"י גורמים פרטיים למציאת עבודה. בדרך כלל היו אלה קרובים או חברים שנחלצו לעזרת הקשיש. שרות התעסוקה, הסוכנות ומשרד הקליטה עזרו במציאת עבודה ל-40% מכלל המועסקים, לאור ההזדקקות לגורמים פרטיים ו"לקשרים אישיים" במציאת תעסוקה הולמת, ולאור האחוז הגבוה של הקשישים שלא הצליחו להקלט בשוק העבודה, מתעורר הצורך בבדיקה מחודשת של הכלים והאמצעים שמעמידה החברה למטרה זו, על מנת לשפר את המצב בעתיד. יש לציין שהחלה פעילות בכוון זה בחודשים האחרונים, עם הקמת החברה לתעסוקת מבוגרים (תל"ס) ע"י מוסדות ממשלתיים וצבוריים: משרד העבודה, המוסד לבטוח לאומי, משרד הקליטה, הסוכנות וכו' שנועדה למציאה וייצור מקומות עבודה לקשישים בכלל ולעולים חדשים בפרט.

כאמור רק 13% מהעולים מקבלי גמ"ז עובדים כיום. בנוסף לכך קיימת קבוצה גדולה למדי של קשישים שנסתה להשתלב בשוק העבודה בארץ, אך ללא הצלחה. קבוצה זו מהווה כ-13% מכלל העולים. שעור גבוה יחסית זה מצביע כנראה על כך שלא מוצו כל האפשרויות בתחום של השגת תעסוקה לקשישים עולים, וזאת יתבהר בהמשך עם בדיקת הפרופיל והפוטנציאל האנושי הטמון בקבוצה זו. את הבלתי מועסקים ניתן לחלק לשתי קבוצות. קבוצה אחת כוללת את אלה שבמהלך שהותם בארץ עבדו פרק זמן מסוים אך נפלטו משוק העבודה, והקבוצה השנייה כוללת את אלה השייכים לכח העבודה, ואשר עשו נסיונות למצוא עבודה, אך גם לאחר שנתיים מיום עלייתם לא הצליחו בכך.

המאפיין את הקבוצה הראשונה הוא שרובם ככולם נמנים על יוצאי מזרח אירופה, וכ-60% מהם הינם בעלי השכלה על-יסודית. הקבוצה השנייה המהווה כ-10% מכלל העולים, מאופיינת גם כן ברמת השכלה גבוהה יחסית - כ-50% הינם בעלי השכלה על יסודית, אם כי הרכב הגילים שלהם הוא "שלילי" יותר מבחינת אפשרויות מציאת תעסוקה. יצויין, שבניגוד לאוכלוסיה העובדת, שהשיגה את מקומות העבודה בעיקר על ידי קשרים אישיים, הגורם העקרי שעזר לאוכלוסית הבלתי מועסקת בחפוש עבודה, הינם גורמים מוסדיים כגון, שירות התעסוקה - כ-40%, והסוכנות או משרד הקליטה כ-30%. הסיבה העיקרית שצוינה ע"י המרואייין לאי-מציאת עבודה הוא הגיל, כ-43% מהמקרים, בעוד שקשיי השפה עמדו למכשול רק ל-10% מכלל מחפשי העבודה.

ז. השפעת תחזיות הרכב העליה על תכונות כח העבודה בעתיד

מהדיון לעיל מסתבר שקיימים הבדלים גדולים בין תכונות העבודה של העולים מארצות שונות. בעוד שעולי ארצות המזרח כמעט ואינם משתתפים בכח העבודה, הרי שבקרב עולי מזרח אירופה ישנה נטיה להמשיך את הפעילות הכלכלית גם בארץ, ומכאן שעורי ההשתתפות הגבוהים יחסית, המתקרבים לשעורים המצויים באוכלוסית הקשישים הכללית בארץ. לפיכך מן הראוי לקחת בחשבון את הרכב העליה הצפוי לנו בשנים הקרובות, דבר העשוי להשפיע על כח העבודה הקשיש שיתווסף למשק ולהערך לקליטתו.

סקר זה מתייחס כאמור לעולים בשנים 1970 ו-1971, שהיו שונות בתכלית מבחינת הרכב העליה. שנת 1970 היתה מבורכת בעליית קשישים מארצות המזרח, שברובם המכריע לא השתתפו בכח העבודה, לעומת שנת 1971 המשקפת את העליה המוגברת של עולים מארצות מזרח אירופה, שהם בעלי נטיה לפעילות אינטנסיבית בשוק העבודה. בשנים הקרובות תימשך כנראה מגמת העליה המואצת מארצות מזרח אירופה, ואנו צפויים לגל של עולים קשישים עם תכונות עבודה חיוביות שיחפשו את דרכם בשוק העבודה בארץ.

ח. השלכות תכונות כח העבודה על קצבאות המוסד לבטוח לאומי

המוסד לבטוח לאומי משלם כיום קצבאות שלא לפי חוק הבטוח הלאומי לעולים חדשים. הקצבה משולמת מיד עם עלייתו של הקשיש ארצה, עוד לפני שהיה סיפק בידו להתאקלם מבחינה חברתית ותעסוקתית בארץ. הרוב המכריע של עולים אלה, באין להם כל פנסיה או קצבה מחו"ל ולא הכנסות עבודה של ממש מקבלים קצבה בתוספת הטבה סוציאלית. מהניחוח לעיל הסתבר שחלק מהעולים נקלט בשנה הראשונה לעלייתו ארצה בשוק העבודה וזוכה להכנסה כלכלית, שייתכן שיש בכוחה לשלול מהקשיש את ההטבה הסוציאלית. לאור תחזיות האוכלוסיה על עליה גוברת מארצות מזרח אירופה, נראה שאחוז ניכר מהעולים יקבל הטבה סוציאלית שלא בהתאם לתקנות המקובלות. לכן יש לשקול קביעת נוהל של מעקב שוטף אחרי העולים לאחר תקופת התאקלמות מסוימת לבדיקה מחודשת של זכאותם לתוספת הטבה סוציאלית.

מאחר ורוב הקשישים העובדים נקלטים בעבודה בטוח של שנה מאז עלייתם מוצע לערוך את הבדיקה עם תום השנה הראשונה לעלייתם. עם זאת יש לקחת בחשבון גם אחוז נשירה מסויים ממעגל העבודה וכן את העובדה שהכנסות מעבודה מטבען היגן בעלות אופי חולף לאדם קשיש, לכן יש להבטיח שעם יציאתם ממעגל העבודה לא תקופת זכאותם לחידוש קבלת ההטבה הסוציאלית.

5. רמת ההכנסה

1. כללי

אחת הבעיות הקשות ביותר לקשישים היא הבעיה הכלכלית. היציאה ממעגל העבודה מלווה עדיין כמעט תמיד ביהידה תלולה ברמת הכנסתם. לקשישים ותיקים שצברו זכויות פנסיוניות הבעיה חריפה פחות, אך רק לחלק קטן מהפורשים (פחות מרבע) ישנה פנסיה יחסית להכנסה וגם אלה ברובם לא הצליחו לצבור זכויות המקנות להם פנסיה מקסימלית כך שגם אצל הקשישים הותיקים הירידה במצבם החומרי ברוב המקרים בולטת למדי. לרוב המכריע של הקשישים בארץ, כ-75%, אין פנסיה כלל ועיקר, אך חלקם גהנה מהכנסות מעבודה, מרכוש, ובמידה פחותה יותר גם מפנסיות ומרנסות מחו"ל. למרות זאת חלק ניכר מהקשישים הותיקים בארץ מתקיים אך ורק מקצבאות הבטוח הלאומי ומתמיכות שונות, וכפי שנראה להלן למעלה מ-40% מהכנסותיהם של הקשישים בארץ מקורם בתמיכות והעברות שונות. ואם ביחס לכלל האוכלוסיה בארץ המצב הוא כזה, אצל עולים חדשים הבעיה חריפה במיוחד. להוציא חלק קטן מהעולים הקשישים שמוצאם מארצות מערב-אירופה ואמריקה, אין לקשישים העולים כל זכויות פנסיה. עולי ארצות המזרח לא זכו מעולם לפנסיה גם בארצות מוצאם בשל המבנה החברתי והסוציאלי שלהן. לעומתם, עולי מזרח אירופה גהנו מפנסיות יחסיות בארצות מוצאם, אך אבדו זכותם עם הגיעם

ארצה, והם נאלצים לחיות בדרך כלל אך ורק מקצבת הזקנה של הביטוח הלאומי. מצבם של עולים אלה הוא חמור במיוחד מאחר והם נאלצים להוריד את רמת חייהם לא אחת בצורה חדה לאחר שהפנסיה בארצות מוצאם איפשרה להם לחיות ברמת חיים מניחה את הדעת. האפשרות היחידה העומדת לפניהם היא להשתלב בשוק העבודה בארץ על מנת להשיג רמת חיים גבוהה מזו המובטחת להם באמצעות קצבאות הבטוח הלאומי.

2. רמת ההכנסה

ההכנסה הממוצעת למשפחה של קשיש-עולה-חדש עמדה בשנת 1972 על 275 ל"י לחודש, לעומת כ-390 לירות למשפחת קשישים ממוצעת בישובים נבחרים בארץ. הבדל גדול זה נובע בעיקר מהעובדה שהעולים הקשישים מתקיימים בעיקר מקצבת הבטוח הלאומי וכמעט ואין להם כל הכנסה כלכלית, לעומת כלל הקשישים בארץ שחלקם לפחות נהנה ממקורות הכנסה נוספים מעבר לקצבה כגון: הכנסות מעבודה, פנסיות יחסיות להכנסה, ובמידה מסויימת גם הכנסות מרכוש שצברו במשך חיי העבודה שלהם.

קיים פער גם ברמת הכנסתם של הקשישים מארצות העליה השונות. הכנסתם הממוצעת של עולי מזרח אירופה היא כ-290 ל"י לעומת 226 ל"י אצל יוצאי ארצות המזרח. ההבדל מוסבר במלואו ע"י שיעור השתתפות גבוה יותר בכח העבודה של הקשישים מארצות מזרח אירופה. עובדה המבטיחה להם הכנסה נוספת מעבר לקצבת הבטוח הלאומי. יצויין שהפער בין עולי ארצות המזרח וארצות המערב גדול יותר בקרב אוכלוסיית הקשישים הכללית בארץ, שכן בנוסף לשיעור התעסוקה הגבוהים יותר אצל יוצאי אירופה, חלק גדול מהם נהנה גם מפנסיות יחסיות, ומרכוש, תופעות הקשורות עם רמת השכלה גבוהה יותר, משלוחי יד "לבנים" יותר וותק גדול יותר בארץ. להלן לוח השוואתי של רמת ההכנסה של הקשישים העולים והותיקים.

לוח ח - רמת ההכנסה הממוצעת של הקשישים הותיקים בארץ ושל הקשישים העולים החדשים (בלירות לחודש)

הקשישים בישובים נבחרים (1)			הקשישים העולים מקבלי גמ"ז			ה כ נ ס ה
אמריקה-אירופה	אסיה - אפריקה	סך הכל	מזרח-אירופה	אסיה-אפריקה	סך הכל	
494	289	390	289	226	275	סך הכל
330	93	210	56	(11)	47	הכנסה כלכלית
164	196	180	233	215	228	קצבאות ותמיכות

(1) המקור: סקרי קשישים בבאר-שבע, פתח-תקוה ויבנה שנערכו ע"י האגף למחקר ותכנון, המוסד לבטוח לאומי ותוצאותיהם יפורסמו בקרוב.

3. מקורות ההכנסה

מלוח ה' ניתן לעמוד על תופעה בולטת וחד משמעית: מקור ההכנסה העיקרי של הקשישים העולים הוא תמיכות שונות כשהמרכיב העיקרי בהן הוא כמובן הקיצבה מהמוסד לבטוח לאנמי. רק כ-17% מכלל הקשישים העולים נהנים גם מהכנסה כלכלית נוספת מעבודה, מרכוש או מפנסיות. ממוצע זה מבליע בתוכו הבדלים משמעותיים בהרכב ההכנסות של הקשישים לפי ארצות מוצא שונות. בעוד שיוצאי אסיה-אפריקה מתקיימים באופן בלעדי כמעט מתמיכות, הרי שבקרב יוצאי מזרח אירופה מקורות ההכנסה מגוונים יותר. כ-20% מהכנסותיהם מקורם ממקורות כלכליים ובעיקר מעבודה. יצוין שבמסגרת הסקר נכללו גם מקבלי קצבאות גמ"ז יוצאי ארצות מערב-אירופה ואמריקה, שלחלקם יש פנסיות נמוכות המתקבלות מחוץ לארץ, וכן עומד לרשותם רכוש שמפירותיו הם נהנים להגדלת ההכנסה השוטפת שלהם. הרכב הכנסותיהם של העולים החדשים שונה מההרכב המצוי בקרב אוכלוסית הקשישים הכללית בארץ. מתוך הסקרים המיוחדים שנערכו במספר ישובים מתברר שהתמיכות מהוות רק כ-40% מכלל הכנסתם השוטפת של הקשישים, אם כי ההבדלים שנמצאו לפי ארצות מוצא נשמרים אף כאן. הרכב הכנסות זה גורם לכך שהחלק הארי של העולים כ-70%, מתקיימים אך ורק מקצבת הבטוח הלאומי, ורק ל-30% ישנה הכנסה נוספת כלשהיא מעבר למובטח ע"י הקצבה, כאשר יוצאי אסיה-אפריקה מקבלים תוספת זו בעיקר מקרוביהם, ואילו יוצאי מזרח אירופה משיגים זאת דרך שוק העבודה.

4. אובדן הפנסיה לעולים חדשים

מנתוח הרכב ההכנסה של הקשישים העולים מתקבלת תמונה עגומה למדי של קבוצת אוכלוסיה נתמכת, בעלת הכנסה נמוכה, התלויה באופן בלעדי בשרותים הסוציאליים הקיימים בחברה ויכולתה לקחת חלק בחיים הכלכליים בארץ מוגבלת ביותר. מרכיבי ההכנסה של אוכלוסיה זו שונים בהרבה מאלה המצויים בקרב הקשישים בארץ. אולם הבעיה העיקרית מתמקדת בכך שביחס לחלק מהאוכלוסיה ובעיקר יוצאי ארצות מזרח אירופה זהו מצב חדש לגמרי, אליו לא הורגלו בארצות מוצאם. רובם המכריע של עולי מזרח אירופה נהנו בארצות מוצאם מפנסיות יחסיות להכנסה שהבטיחו להם קיום הוגן. אולם בשל הנסיבות הפוליטיות הם נאלצו להקריב הטבות אלה עם עלותם ארצה. מצב זה גורם לכך שכיום הם נתונים במצוקה כלכלית, והירידה הגדולה ברמת חייהם מורגשת בעליל. הממצאים מראים שלמעלה מ-70% מעולים אלה זכו לפנסיה בארצות מוצאם, ואם נוציא מהחשבון את אלה שלא השתתפו בכח העבודה בחו"ל, יעלה אחוז מקבלי הפנסיות ל-83.

תופעה זו כמעט ואינה קיימת אצל יוצאי ארצות אסיה-אפריקה בהן לא קיימים עדיין הסדרים מוסדיים מפותחים לאבטחת הכנסה. העליה מארצות אלה לא לוותה איפוא בירידה גדולה ברמת הכנסתם. יתכן אפילו שהמעבר היה חיובי במובן זה שזכותם כיום לאבטחת מינימום הכנסה מוכרת ע"י המדינה ומובטחת להם באמצעות המוסד לבטוח לאומי, בעוד שבחול"ל היתה תלותם בקרובים או בקופות שונות של עזרה הדדית כמעט מוחלטת.

לוח ט - הקשישים לפי זכויות הפנסיה שצברו בחול"ל

שמירת זכויות פנסיה	סך הכל	מזרח אירופה	אסיה-אפריקה	מערב אירופה אמריקה
סך הכל	100	100	100	100
קבלו בחול"ל ומקבלים בארץ	(1)	-	-	(11)
קבלו בחול"ל והופסק בארץ	37	74	(3)	(5)
לא קבלו בחול"ל	62	26	97	84
אחוז המקבלים פנסיה בארץ ובחול"ל מתוך המועסקים בארצות מוצאם	54	83	(6)	(23)

יש לציין ששעור מקבלי הפנסיות מארצות מערב אירופה-אמריקה כמצויין בלוח ט לעיל איננו משקף את השעור האמיתי בקרב כלל העולים הקשישים מארצות אלה. זאת, מאחר ומקבלי הפנסיות מארצות אלה ברובם המכריע יכול להמשיך ולקבלם גם בארץ ומתוך כך הם אינם זכאים לקצבאות מהמוסד לבטוח לאומי ולפיכך אינם מיוצגים בסקר זה.

5. תחולת העוני

תחולת העוני גבוהה בקרב אוכלוסית העולים הקשישים. כ-70% מכלל משפחות העולים היו בעלות הכנסה לנפש סטנדרטית הנמוכה מקו העוני שעמד בשנת 1972 על רמה של 155 ל"י לנפש סטנדרטית.¹ אחוז המשפחות העניות מבין הקשישים הותיקים בארץ, נמוך בהרבה. כ-57% מכלל המשפחות הקשישות בישובים פתח-תקוה, יבנה ובאר-שבע נמצאו מתחת לקו העוני, כאשר אחוז זה יורד עם עליית הותק בארץ, ועם עליית רמת ההשכלה.

1 ראה הערה בעמוד 23.

הבדלים ניכרים בתחולת העוני נמצאו בין העולים הקשישים מארצות מוצא שונות. בקרב עולי אסיה-אפריקה מגיע מספר המשפחות העניות ל-85% בקרוב, לעומת 52% בלבד בקרב יוצאי מזרח אירופה. תופעה זו קשורה כמובן בכך שלחלק מעולי מזרח אירופה ישנן הכנסות נוספות על קצבת הבטוח הלאומי, כך שאין תלוחן בקצבת המוסד מוחלטת, בעוד שעולי אסיה-אפריקה מתקיימים ברובם המכריע אך ורק מקצבת הבטוח הלאומי, שהיתה בשנת 1972 ברמה נמוכה בהרבה מקו העוני. הקצבה + הטבה סוציאלית לבודד עמדה על רמה של 160 ל"י שהן כ-128 ל"י במונחים של הכנסות לנפש סטנדרטית, ואם באותה תקופה היה קו העוני, כאמור ברמה של 155 ל"י, הרי שפער העוני הסתכם למשפחת בודד, שהתקיימה רק מקצבת הבטוח הלאומי ב-27 ל"י, או ב-17%.

המצב השתפר בהרבה בשנת 1973. במרוצת השנה האחרונה עלתה קצבת הבטוח הלאומי + הטבה סוציאלית בשעור של 40% לערך, הגבוה בהרבה משעור עליית השכר הממוצע במשק. הקצבה כיום עומדת, הן לבודד והן לזוג ברמה הנמוכה באחוזים בודדים בלבד מקו העוני*. יש להניח איפוא, שפער העוני בקרב האוכלוסיה הקשישה נמחק כמעט לחלוטין בשנת 1973, אך עדיין מתרכזים רוב הקשישים על סף העוני. קצבת הבטוח הלאומי לבדה אינה מסוגלת להבטיח לקשישים רמת חיים המתאימה להגדרות גבוהות יותר של קו עוני כגון קו סף העוני, שעמד בראשית 1973 על רמה של 250 ל"י בערך לנפש סטנדרטית.

לוח י - הקשישים לפי הכנסה לנפש סטנדרטית וארצות מוצא (באחוזים)

מערב-אירופה אמריקה	אסיה-אפריקה	מזרח אירופה	סך הכל	הכנסה לנפש סטנדרטית
100	100	100	100	סך הכל
(16)	7	(3)	6	עד 100
31	76	49	60	101 - 150
-	(5)	27	15	151 - 200
-	(2)	9	5	201 - 250
53	10	12	14	251 +

* השתמשנו כאן בקו העוני כפי שהוגדרו ע"י רפאל רוטר ונירה שמאי ב"דפוסי העוני בישראל". קו העוני הוגדר שם ברמה של 40% מהחציון של ההכנסה הבסיסית נטו לנפש סטנדרטית וקו סף-העוני ברמה של 50% מחציון זה. לצורך עבודה זו עדכנו את הקוים ע"י: (א) שימוש בסקלה המתוקנת של מבוגר סטנדרטי כפי שעובדה מאוחר יותר ע"י המוסד לביטוח לאומי ואומצה ע"י ועדת הורוביץ וועדת ראש הממשלה לילדים ובני נוער במצוקה; (ב) ערכי הקו חויצו לשנת הסקר בהתאם לשעור הגידול בשכר הממוצע למשרת שכיר.

השוואה מענינת נוספת שיכולה לתת אינדיקציה על מצבם היחסי של הקשישים, היא בדיקה מקומם בהתפלגות ההכנסה של כלל האוכלוסיה בארץ¹. בדיקה זו מצביעה על מצבם הכלכלי הירוד של הקשישים העולים. למעלה מ-60% מהעולים נמצאים בעשירון התחתון (עד 144 ליי לחודש) ועוד 20% נמצאים בעשירון השני (198 ליי לחודש). כלומר, כ-80% מכלל העולים הקשישים מתרכזים ברמות הכנסה, של עד 200 ליי בהשוואה ל-20% בלבד מכלל המשפחות במשק. רק 20% מהקשישים העולים נמצאים ברמות הכנסה המתאימות לעשרונים גבוהים יותר.

ניתוח הממצאים לפי ארצות מוצא איננו מצביע על הבדלים דרסטיים: כ-90% מיוצאי אסיה-אפריקה נמצאים בשני העשירונים התחתונים לעומת כ-80% מקרב יוצאי מזרח אירופה - אך ההבדל העיקרי הוא שיוצאי אסיה-אפריקה מרוכזים בעיקר בעשירון התחתון, בעוד שאחוז גדול יותר מעולי מזרח אירופה נמצאים בעשירון השני. גם מצבם של כלל הקשישים בארץ אינו טוב בהרבה. רובם מתרכזים בשני העשירונים התחתונים אם כי המגמה אצלם הינה "משופעת" יותר. כ-67% מכלל הקשישים בישובים פתח-הקוה, יבנה ובאר-שבע נמצאים ברמת הכנסה המתאימה לשני העשירונים התחתונים באוכלוסיה הכללית. לעומת כ-80% כאמור באוכלוסית העולים הקשישים.

6. זכאות להטבה סוציאלית

התפלגות הקשישים העולים לפי רמת ההכנסה מצביעה על כך שחלק מהקשישים מקבלים הטבה סוציאלית למרות שאין הם זכאים לה בשל הכנסותיהם. לא נעשתה במסגרת הסקר בדיקה מדוקדקת של תנאי הזכאות, אך אומדן זהיר מצביע על כך שלפחות 13% מכלל המשפחות שכיום הן מקבלות את מלוא ההטבה הסוציאלית אינן זכאיות לכך. רובן המכריע של משפחות אלה אינן זכאיות כלל להטבה סוציאלית, ומעוטן זכאיות להטבה סוציאלית יחסית. מובן שהסעיף העיקרי השולל את זכאותם להטבה סוציאלית הוא הכנסות מעבודה. בשנים הבאות לפי תחזיות העליה צפוי שיעור השתתפות גבוה יותר בכח העבודה, בשל הרכב עליה שונה מזו שנחקרה בסקר, כך שיש לצפות שיגדל גם אחוז העולים שלא יהיו זכאים להטבה סוציאלית. מאחר ורוב העולים שנקלטים בשוק העבודה נקלטים בשנה הראשונה לעלייתם, מומלץ לבדוק מחדש עם חום השנה הראשונה לעלייתם את זכאותם להטבה סוציאלית. אך בהתחשב בכך שהכנסות מעבודה לקשישים הן מטבען בעלות אופי חולף, יש להזהר שלא לקפח את זכאותם להטבה סוציאלית בעתיד, לאחר צאתם ממעגל העבודה. ניתן לעשות זאת ע"י כך שכל קשיש שנשללה ממנו ההטבה הסוציאלית בשל הכנסות מעבודה, תבדק זכאותו באופן שוטף אחת לשנה.

¹ התפלגות ההכנסה לשנת 1972 איננה מדודה אלא מחויצת עפ"י הנתונים המדודים של שנת 1969. החיוץ נעשה על פי הגידול בשכר הממוצע במשק בין שנת 1969 ל-1972. מובן שזה נעשה בהנחה שלא היו הבדלים מהפכניים בהתפלגות ההכנסה בשנים אלה. לאור זאת יש להתיחס לדיון שלעיל כאל נסיון להצביע על הכוונות והמגמות ולא כאל בדיקה שטתית ומדויקת.

א. בטוח רפואי

אחת התופעות המתלוות להזדקנותו של האדם הנה התרופפות מצב בריאותו, עובדה המגבירה את תלותו בשרותים הרפואיים והסעודיים בחברה. ספוק צרכיו בתחום הבריאותי והתפקודי כרוך כמובן גם בהוצאות ניכרות לאמצעי עזר שונים, לקניית שירותים של עזרה בפעולות משק הבית וכו', וזאת דווקא בתקופה בה יורדת הכנסתו בצורה תלולה. מובן שהקשיש העולה מתקשה במיוחד להתמודד עם הוצאות אלה, ואם נקה בחשבון שהעולים החדשים הקשישים ברובם גם אינם מבוטחים בקופות החולים הקיימות בארץ, הרי שגם בתחום של ספוק הצרכים הרפואיים הטהורים הם תלויים בהסדרים שונים שהם בעלי אופי סעודי-תמיכתי.

תוצאות הסקר העלו שכ-60% מהקשישים מבוטחים בטוח רפואי באמצעות לשכת הסעד, המוסד לבטוח לאומי והרשויות המקומיות, או מרפאות עירוניות ורק ל-34% יש "כיסוי" רפואי כלשהו במסגרת קופות החולים הקיימות, כשרובם נהנים משרותי מרפאה בלבד ואין הם נהנים ממלוא הזכויות כגון תרופות, בדיקות מתוחכמות ואשפוז, ובמקרים בהם מחייב מצבם אשפוזם נזקקים למימון של לשכות הסעד. כ-15% בלבד מביין העולים הינם מבוטחים עם זכויות מלאות.

ב. מצב בריאות

במסגרת הסקר נשאלו הקשישים על מגבלות בריאותיות, מחלות וליקויים גופניים מהם הם סובלים. למעלה מ-40% מהקשישים התלוננו על מחלות או ליקויים. המחלות הנפוצות בקרב הקשישים הם בעיקר מחלות לב וכלי הדם. 24% סובלים מרומטיזם, 6% מסכרת, ויתרם הפרעות במערכת העכול וליקויי חושים. מובן שאין זו אבחנה רפואית מקצועית, וזה משקף בעיקר את ההערכה העצמית וההרגשה של הקשישים על מצב בריאותם ויותר מזה את האופטימיות או הפסימיות שלהם, הכל בהתאם לאופיים ואישיותם של הקשישים. עובדות בדוקות יותר מתיחסות לכושר התנועה וכושר התפקוד של הקשישים. מסתבר שכ-3.5% מכלל הקשישים מרוחקים למטה או לכסא. ל-18% נוספים ישנן מגבלות בתנועה - מסוגלים לנוע בעיקר בחוץ הבית או בסביבת ביתם הקרובה, וגם כושרם לתפקד ולעשות פעולות יומיומיות כגון: טפוס במדרגות, עליה לאוטובוס, לאכול, להתלבש וכו' הוא לקוי ומוגבל.

ב. שיטות והגדרות

1. האוכלוסייה

אוכלוסייה הסקר כוללת את כל הקשישים שקבלו קצבת זקנה מיוחדת לעולים חדשים עד אמצע שנת 1972, ואשר עלו ארצה בשנים 1970-1971, והמתגוררים באזור ירושלים והמרכז (מרחובות בדרום ועד כפר סבא בצפון).

כמסגרת לאוכלוסייה זו שימש קובץ מקבלי קצבאות זקנה ושאיירים של המוסד לבטוח לאומי. יצויין שאין אוכלוסייה זו זהה לאוכלוסית הקשישים שעלו ארצה בשנים אלה, אם כי, להוציא את הקשישים שעלו מארצות הרווחה, קרובות אוכלוסיות אלה זו לזו.

2. המדגם

מתוך אוכלוסייה זו שמנתה כ-2,200 קשישים, נלקח מדגם של 262 קשישים, המהווים מדגם ברוטו של 12%.

על מנת להבטיח ייצוגיות של המדגם סודרה האוכלוסייה לפי שנת עליה (1970 ו-1971) וממנה הוצא מדגם מקרי שטחי ברוחב צעד של 8.3.

3. יחידת החקירה

יחידת הדגימה היא הקשיש מקבל הקצבה, המשקפת פחות או יותר משפחת קשיש גרעינית. סוגי המשפחות העיקריים הינם שניים:

- (א) גברים ונשים לא נשואים, או החיים בנפרד המקבלים קצבאות נפרדות.
- (ב) קשישים נשואים החיים תחת קורת גג אחת.

ילדים עד גיל 18, נחשבים בגדר "תלויים" לפי הגדרת המוסד לבטוח לאומי, ונכללים במסגרת המשפחה הטבעית.

יחידת החקירה - הינה משק הבית. בחלק מהמקרים הקשישים מהווים משק בית עצמאי נפרד, ובמקרים אחרים הם מנהלים משק בית משותף עם בני משפחה אחרים כגון: בן או בת נשואים.

רוב הפרטים נשאלו על הקשישים בלבד כגון: מצב בריאות, רמת הכנסה וכו', פרט למידע על מספר בני משק הבית ותנאי דיור שהתייחסו לכל בני משק הבית. בכל מקרה הנחקר היה ראש המשפחה הקשיש.

4. שיטת החקירה

החקירה בוצעה במספר שלבים:

- א. מילוי מוקדם של פרטים בשאלון מהמקורות הפנימיים של המוסד - פרטים על זהותו של הקשיש, כתובת, שנת עליה, ארץ מוצא שחשיבותה רבה במיוחד לאור העובדה שקשישים אלה ברובם אינן שולטים בשפה העברית, והיה צורך לשלוח אליהם מראיינים בהתאם לשפות השגורות בפיהם.
- ב. מכתב מוקדם שנשלח לכל הקשישים שנפלו במדגם ובו הוסברו מטרות הסקר ושימושו.
- ג. ראיון מקבל הקצבה ע"י עובד מיוחד שהוכשר לכך ומילוי שאלון מפורט על נושאי המחקר.

קדמה לבצוע הראיונות הדרכה אינטנסיבית של המראיינים שגם לוו באופן שוטף ע"י מרכזי הסקר במטרה להבטיח מילוי נאות של השאלונים.

5. מספר מראיינים, מקרי נפל ומקרי אפס

מתוך המדגם המקורי של 262 המקרים, נחקרו בפועל 209 קשישים, המהווים כ-80% מהמדגם המקורי.

53 המקרים עבורם לא מולאו שאלונים מתחלקים כדלקמן:

לא רואיינו								רואינו	סך הכל	מספר מקרים במדגם
מקרי נפל			מקרי אפס							
לא נמצאו בבית	כתובת לא ידועה	סך הכל	נמצאים באזור אחר	בחול"ל	הגרו	נפטרו	סך הכל			
8	22	30	10	4	1	8	23	209	262	מספרים מוחלטים
3.1	8.4	11.5	3.8	1.5	..	3.2	8.8	79.7	100.0	אחוזים

מהלוח בולט האחוז הגבוה של נפל כתוצאה מכתובות לא ידועות, וזאת לאחר שהושקעו מאמצעים רבים לאתר את הכתובות הן מהמקורות הפנימיים של המוסד לבטוח לאומי, והן באמצעות הלשכות המקומיות, של משרד הקליטה.

במקרי אפס בולט המספר הגדול יחסית של קשישים שעזבו את אזור הסקר ומתגוררים באזורים אחרים. מובן שמרבית המקרים האלה חיים וקיימים אלא שמטעמים תקציביים וסטטיסטיים הם הוגדרו כמקרי אפס. בקטגוריה של "לא נמצאו בבית" כלולים קשישים שלא נמצאו בביתם גם לאחר הבקור הרביעי.

6. שיטת קבלת האומדנים

- נגדיר: N = סך הכל אוכלוסיית מקבלי הקצבה באזורי הסקר.
 n = האומדן המקודי ברוטו.
 n_1 = מקרי אפס
 n_2 = כתובת לא נכונה, לא אותרה.
 n_3 = שאלונים מלאים.
 n_4 = סרבו, לא היו מסוגלים להשיב ולא נמצאו בבית.

מקדם הנפוח מחושב לפי הנוסחה הבאה:

$$Q = \left[\frac{n_3 + n_4 + n_2 \left(1 - \frac{n_1}{n_1 + n_3 + n_4} \right)}{n_3} \right] \frac{N}{n}$$

גורם הנפוח שהתקבל הוא 9.4, וכדי להגיע לאומדנים באוכלוסייה נופחו נתוני המדגם במספר זה.

7. רמת המימנות של הנתונים

כמו כל סקר סטטיסטי המתבסס על מדגם, נתון גם סקר זה לטעויות דגימה. אך בנוסף לכך קיימות כאן גם טעויות תשובה שעלולות להיות גדולות למדי כשעוסקים באוכלוסייה של קשישים מחמת זכרונם הלקוי מחד, ובשל חשדנותם היתרה והמנעותם ממסירת אינפורמציה. מכל מקום נראה שהנתונים על בני משק הבית, צפיפות הדיור, מצב הבריאות הינם מהימנים למדי.

הנתונים על ההכנסות שהינם בעייתיים בכל סקר לוקים כנראה גם בסקר זה, בעיקר בכל הנוגע להכנסות מרכוש.

הנתונים על סוג הבטוח הרפואי גם כן לקויים, מאחר והקשישים לא תמיד יודעים אם הם מבוטחים בבטוח רפואי ובאיזה סוג בטוח. חלק מהפרטים אומתו ממקורות שונים:

- (א) נתוני קצבאות הבטוח הלאומי - באמצעות קובץ התשלומים של המוסד.
 (ב) סוג הבטוח הרפואי, ובעקרו אלה שמבוטחים ע"י המוסד לבטוח לאומי ולשכת הסעד - באמצעות תצלומית מקבלי הקצבאות של המוסד.
 (ג) כן אומתו פרטי הגיל, מספר זהות.

8. תנאי הזכאות לגימלת זקנה מיוחדת.

לקצבת זקנה לעולים חדשים זכאים עולים שעלו ארצה אחרי 31.8.67 וביום עלייתם היה גילם גבוה מ-60. הקצבה תשולם להם בהגיעם לגיל המזכה בקצבת זקנה, כלומר גיל 60 לאשה ו-65 לגבר.

קשיש המקבל פנסיה מחו"ל בשעור העולה על גובה קצבת הזקנה אינו זכאי לקבל קצבת זקנה מהמוסד לב"ל. הם זכאים גם לתוספת הטבה סוציאלית בכפוף למבחני הכנסה מסויימים.

שעורי הקצבה הבסיסיים לעולים חדשים זהים לשעורים המשולמים למקבלי קצבאות לפי חוק הבטוח הלאומי. במרס 1974 עומדים השעורים הבסיסיים על:

ללא הטבה סוציאלית - ליחיד - 193.60 ל"י; לזוג - 290.40 ל"י
עם הטבה סוציאלית - ליחיד - 274.60 ל"י; לזוג - 425.40 ל"י

מספר מקבלי קצבאות זקנה לעולים חדשים מסתכם בחודש פברואר 1974 בכ-13,000 איש.

נספח סטטיסטי

לוחות

לוחות

א. תכונות דמוגרפיות

לוח 1 - הקשישים לפי ארץ מוצא ולפי קבוצות גיל

גיל	סה"כ	סה"כ ללא אירופה ואמריקה	מזרח אירופה	מזה רוסיה	אסיה ואפריקה	מערב אירופה ואמריקה
סה"כ	1955	1777	940	620	837	178
60-65	216	207	113	102	94	(9)
65-70	564	517	329	226	188	47
70-74	545	489	254	113	235	56
75+	630	564	244	179	320	66

ב. תנאי דיור

לוח 2 - הקשישים לפי צפיפות דיור וארץ עליה

מספר נפשות לחדר	סה"כ	סה"כ ללא מערב אירופה	מזרח אירופה	מזה רוסיה	אסיה ואפריקה	מערב אירופה ואמריקה
סה"כ	1955	1777	940	620	837	178
פחות מ-1	526	470	301	263	169	56
1.0 - 1.9	1081	1006	536	301	470	75
2.0 - 2.9	273	226	94	56	132	47
3.0 - 3.9	56	56	(9)	-	47	-
4.0 +	(19)	(19)	-	-	(19)	-

לוח 3 - הקשישים לפי צפיפות דיור ולפי אינדקס מצב משפחתי / צורת מגורים

מספר נפשות לחדר	סה"כ	לא נשוי וגר לבד	לא נשוי וגר עם ילדים עד 18	לא נשוי גר עם בני משפחה - משפחה	נשוי גר עם בן זוג	נשוי וגר עם ילדים עד 18	נשוי גר עם בני משפחה
סה"כ	1955	207	66	827	583	103	169
פחות מ-1	526	113	(19)	131	254	-	(9)
1.0 - 1.9	1081	94	(38)	442	291	94	122
2.0 - 2.9	273	-	(9)	197	(38)	(9)	(19)
3.0 - 3.9	56	-	-	(38)	-	-	(19)
4.0 +	(19)	-	-	(19)	-	-	-

לוח 4 - הקשישים לפי צפיפות דיור ולפי רמת הכנסה

מספר נפשות לחדר	סה"כ	עד 150 ליי	151-200	201-250	251-300	301-400	401-600	600+
סה"כ	1955	47	799	574	103	103	187	141
פחות מ-1	526	-	159	179	(28)	(19)	56	85
1.0 - 1.9	1081	(28)	451	320	66	84	85	47
2.0 - 2.9	273	(19)	142	47	(9)	-	47	(9)
3.0 - 3.9	56	-	(28)	28	-	-	-	-
4.0 +	(19)	-	(19)	-	-	-	-	-

לוח 5 - הקשישים לפי צפיפות דיור ולפי רמת השכלה

מספר נפשות לחדר	סה"כ	לא למד כלל	1-4 שנים	5-8 שנים	9-12 שנים	13+ שנים
סה"כ	1955	498	404	545	329	179
פחות מ-1	526	103	94	150	123	56
1.0 - 1.9	1081	244	217	310	197	113
2.0 - 2.9	273	113	75	66	(9)	(10)
3.0 - 3.9	56	(28)	(9)	(19)	-	-
4.0 +	(19)	(10)	(9)	-	-	-

לוח 6 - הקשישים לפי צורת בעלות על הדירה וארץ עליה

מערב אירופה ואמריקה	אסיה ואפריקה	מזה: רוסיה	מזרח אירופה	סה"כ ללא מערב אירופה	סה"כ	צורת בעלות על הדירה
178	837	620	940	1777	1955	סה"כ
57	75	(9)	(28)	103	160	בבעלות הקשיש ללא משכנתא
(28)	66	(19)	(38)	104	132	בבעלות הקשיש עם משכנתא
(28)	122	(28)	56	179	207	בבעלות בן משפחה אחר
56	442	498	716	1156	1212	שכורה ע"י הקשיש
(9)	132	66	103	235	244	שכורה ע"י בן משפחה

לוח 7 - הקשישים לפי צורת בעלות על הדירה ולפי רמת הכנסה

600+	401- 600	301- 400	251- 300	201- 250	150- 200	עד 150 לי	סה"כ	צורת בעלות על הדירה
141	188	103	103	574	799	47	1955	סה"כ
(10)	(28)	(9)	(9)	66	(38)	-	160	בבעלות הקשיש ללא משכנתא
(9)	(38)	(29)	(9)	(28)	(19)	-	132	בבעלות הקשיש עם משכנתא
-	(9)	(9)	(9)	(10)	132	(38)	207	בבעלות בן משפחה אחר
122	113	56	76	461	375	(9)	1212	שכורה ע"י הקשיש
-	-	-	-	(9)	235	-	244	שכורה ע"י בן משפחה

לוח 8 - הקשישים לפי צורת בעלות על הדירה ולפי אינדקס מצב משפחתי / צורת מגורים

נשוי גר עם בני משפחה	נשוי גר עם ילדים עד 18	נשוי גר עם בן/ בת זוג	לא נשוי גר עם בני משפחה	לא נשוי גר עם ילדים עד 18	לא נשוי גר לבד	סה"כ	צורת בעלות על הדירה
169	103	583	827	66	207	1955	סה"כ
(10)	-	75	56	-	(19)	160	בבעלות הקשיש ללא משכנתא
47	-	28	58	-	(19)	132	בבעלות הקשיש עם משכנתא
(9)	-	-	198	-	-	207	בבעלות בן משפחה אחר
94	103	480	309	57	169	1212	שכורה ע"י הקשיש
(9)	-	-	226	(9)	-	244	שכורה ע"י בן משפחה

לוח 9 - הקשישים לפי צורת בעלות על הדירה ולפי גובה התשלום החדשי

201+	151- 200	101- 150	51- 100	עד 50 ל"י	לא משלמים	סה"כ	צורת בעלות על הדירה
179	56	132	432	235	921	1955	סה"כ
-	-	-	-	-	160	160	בבעלות הקשיש ללא משכנתא
66	(28)	(19)	(10)	(9)	-	132	בבעלות הקשיש עם משכנתא
47	(19)	(19)	(37)	(19)	66	207	בבעלות בן משפחה אחר
47	(9)	75	245	160	676	1212	שכורה ע"י הקשיש
(19)	-	(19)	140	47	(19)	244	שכורה ע"י בן משפחה אחר

לוח 10 - הקשישים לפי צורת הבעלות על הדירה והדרך להשגת הדיור

אחר	שאיבת לקרובים	גורם פרטי	משרד קליטה או סוכנות	סה"כ	צורת בעלות על הדירה
103	(9)	263	1580	1955	סה"כ
(9)	-	103	(48)	160	בבעלות הקשיש ללא משכנתא
-	-	47	85	132	בבעלות הקשיש עם משכנתא
66	-	(19)	122	207	בבעלות בן משפחה
-	(9)	75	1128	1212	שכורה ע"י הקשיש
(28)	-	(19)	197	244	שכורה ע"י בן משפחה

לוח 11 - הקשישים לפי גובה תשלום שכר דירה חדשי ולפי רמת הכנסה לנפש סטנדרטית

251+	201-250	151-200	101-150	עד 100	סה"כ	שכר דירה
291	94	291	1166	113	1955	סה"כ
56	57	66	639	103	921	לא משלמים עד 50
57	(9)	56	113	-	235	51 - 100
(9)	(19)	75	319	(10)	432	101 - 150
47	-	(38)	47	-	132	151 - 200
(19)	-	(28)	(9)	-	56	200 +
103	(9)	(28)	(39)	-	179	

לוח 12 - הקשישים הגרים בשכר דירה או בבעלות עם משכנתא לפי גובה התשלום החדשי לשכר דירה והגורם המשלם

שכר דירה	סה"כ	הקשיש בעצמו או אחד מבני משק הבית	הקשיש בעזרת מוסד	מוסד ציבורי	קרובים שאינם גרים בדירה	אחר
סה"כ	1540	940	(28)	535	(28)	(9)
לא משלמים עד 50 ל"י	507	(9)	(9)	480	(9)	-
51 - 100	235	216	-	(9)	(10)	-
101 - 150	432	376	(19)	(28)	-	(9)
151 - 200	131	122	-	(9)	-	-
200 +	56	56	-	-	-	-
	179	161	-	(9)	(9)	-

לוח 13 - הקשישים המשלמים שכר דירה או משכנתא לפי אינדקס מצב משפחתי / צורת מגורים ולפי אחוז התשלום החדשי למגורים מסך הכנסה

אינדקס מצב משפחתי/ צורת מגורים	סה"כ	עד 10%	11-20%	21-30%	31-40%	41-60%	61-80%	80%+
סה"כ	1032	85	131	131	140	264	169	112
גר לבד	84	-	(9)	(9)	(19)	(38)	(9)	-
לא נשוי, גר עם ילדים עד 18	(28)	(10)	(9)	-	-	-	(9)	-
לא נשוי, גר עם בני-משפחה	592	-	47	75	75	169	123	103
נשוי, גר עם בן/בת זוג בלבד	169	47	47	(28)	(9)	(19)	(19)	-
נשוי, גר גם עם ילדים עד 18	56	28	-	(19)	(9)	-	-	-
נשוי, גר גם עם בני משפחה	103	-	(19)	-	(28)	(38)	(9)	(9)

לוח 14 - התפלגות הקשישים לפי סוג בטוח רפואי

מספר הקשישים	סה"כ	חבר עם זכויות מלאות	חבר עם הגבלה בגלל מחלה	הורה של חבר מבוטח	ביטוח קשישים באמצעות המוסד	מרפאה עירונית	לא מבוטח	אחר
מספרים מוחלטים באחוזים	1955	291	188	178	1072	75	113	(28)
	100	14.9	9.6	9.1	54.8	3.9	5.8	(1.9)

לוח 15 - התפלגות הקשישים לפי מצב בריאות ולפי סוג בטוח רפואי (מצומצם)

סוג הבטוח הרפואי	סה"כ	מסוגל לנוע ולבצע פעולות	מסוגל לנוע אך לא לבצע חלק מהפעולות	רחוק למטה או לכסא
סה"כ	1955	1532	357	66
מבוטח מלא	479	442	(28)	(9)
מבוטח עם הגבלות	1363	996	310	57
לא מבוטח	113	94	(19)	-

לוח 16 - הקשישים לפי ארץ מוצא וסוגי מגבלות. (לקשישים מוגבלים)

סוג המגבלה	סה"כ	סה"כ ללא מערב אירופה	מזרח אירופה	מזרח רוסיה	אסיה ואפריקה	מערב אירופה ואמריקה
לעלות במדרגות	338	310	122	85	188	(28)
לגזוז צפרני רגליים	226	217	85	56	132	(9)
לעלות לאוטובוס	339	311	132	85	179	(28)
לקום מהמיטה	94	94	56	(38)	(38)	-
להתלבש	84	84	(28)	(28)	56	-
להתרחץ	94	94	(38)	(38)	56	-
להשתמש בשרותים	47	47	(28)	(28)	(19)	-
לאכול	66	66	(38)	(38)	(28)	-

לוח 17 - הקשישים עם מגבלות לפי גורם עוזר

מספר קשישים	סה"כ	בן/בת זוג	בן משפחה אחר	אחר
במס' מוחלטים	422	150	263	(9)
באחוזים	100.0	35.6	62.2	(2.2)

לוח 18 - הקשישים לפי סוגי מחלות וסוג בטוח

סוג בטוח רפואי	סה"כ	מחלות לב ודם	מחלות נשימה ועצבים	רומטיזם	סכרת	מערכות עכול והפרשה	לקויי חושים
סה"כ	911	461	93	122	85	75	75
מבוטח מלא	235	132	(28)	47	(19)	(9)	-
מבוטח עם הגבלות	648	310	56	75	66	66	75
לא מבוטח	(28)	(19)	(9)	-	-	-	-

לוח 19 - הקשישים לפי מצב בריאות ולפי ארץ עליה

מערב אירופה ואמריקה	אסיה ואפריקה	מזה רוסיה	מזרח אירופה	סה"כ ללא מערב אירופה	סה"כ	מצב בריאות
178	837	620	940	1777	1955	סה"כ
141	592	526	799	1391	1532	מסוגל לנוע ולבצע פעולות
(28)	216	66	113	329	357	מסוגל לנוע אך לא לבצע חלק מהפעולות
(9)	(29)	(28)	(28)	57	66	מרותק למטה או לכסא

ד. ת ע ס ו ק ה

לוח 20 - הקשישים לפי תכונות עבודה בארץ וארץ עליה

מערב אירופה ואמריקה	אסיה ואפריקה	מזה רוסיה	מזרח אירופה	סה"כ ללא מערב אירופה	סה"כ	תכנון עבודה בארץ
178	837	620	940	1777	1955	סה"כ
-	(9)	150	244	253	253	עובדים היום
122	432	367	526	958	1080	לא עובדים היום ולא עבדו בארץ
(38)	56	66	103	159	197	מזה: חפשו עבודה
84	376	310	423	799	883	לא חפשו עבודה
-	-	47	66	66	66	לא עובדים היום אך עבדו בארץ
56	396	56	104	500	556	לא עבדו מעולם

לוח 21 - הקשישים לפי תכונות עבודה בארץ והשכלתם

13+	9 - 12	5 - 8	1 - 4	לא למד כלל	סה"כ	תכונות עבודה בארץ
179	329	545	404	498	1955	סה"כ
66	66	75	(37)	(9)	253	עובדים היום
94	215	329	254	188	1080	לא עובדים היום ולא עבדו בארץ
(38)	56	66	(28)	(9)	197	מזה: חפשו עבודה
56	159	263	226	179	883	לא חפשו עבודה
(19)	(19)	(28)	-	-	66	לא עובדים היום אך עבדו בארץ
-	(29)	113	113	301	556	לא עבדו מעולם

לוח 22 - הקשישים לפי תכונות העבודה בארץ ובהוצא לארץ

מזה: עבדו בחוץ לארץ			סך הכל	תכונות עבודה
עבדו עד עלייתם	לא עבדו בשנה האחרונה לפני עלייתם	סך הכל		
555	844	1399	1955	סך הכל
141	112	253	253	עובדים היום
386	694	1,080	1,080	לא עובדים היום ולא עבדו בעבר בארץ
85	112	197	197	מזה: חפשו עבודה
301	582	883	883	לא חפשו עבודה
(28)	(38)	66	66	לא עובדים היום ועבדו בעבר בארץ
-	-	-	556	לא עבדו מעולם

לוח 23 - הקשישים לפי תכונות עבודה, ארץ מוצא ושנת עלייה

עלו בשנת 1971						עלו בשנת 1970						סך הכל	תכונות עבודה
מערב אירופה ואמריקה	אסיה-אפריקה	מזרח אירופה מזרח רוסיה	מזרח אירופה מזרח רוסיה	סך הכל	מערב אירופה ואמריקה	אסיה-אפריקה	מזרח אירופה מזרח רוסיה	מזרח אירופה מזרח רוסיה	סך הכל	סך הכל			
112	320	460	555	987	66	517	160	385	968	1955	סך הכל		
-	-	103	131	131	-	(9)	47	113	122	253	עובדים היים		
94	188	282	319	601	(28)	244	85	207	479	1,080	לא עובדים היים ולא עבדו בעבר בארץ		
(38)	(9)	(37)	(37)	84	-	47	(19)	66	113	197	מזה: מפשן עבודה		
56	179	245	282	517	(28)	197	66	141	366	883	לא מפשן עבודה		
-	-	47	57	57	-	-	-	(9)	(9)	66	לא עובדים היים ועבדו בעבר בארץ		
(18)	132	(28)	48	198	(38)	264	(28)	56	358	556	לא עבדו מעולם		

לוח 24 - הקשישים לפי תכונות עבודה בארץ ומינם

תכונות עבודה בארץ	סה"כ	זכרים	נקבות
סה"כ	1955	1090	865
עובדים היום	253	225	(28)
אינם עובדים היום ולא עבדו בעבר בארץ	1080	798	282
מזה: חפשו עבודה	197	159	(38)
לא חפשו עבודה	883	639	244
עבדו בעבר בארץ אך אינן עובדים היום	66	57	(9)
לא עבדו מעולם	556	(10)	546

לוח 25 - הקשישים לפי תכונות עבודה בארץ ואינדקס מצב משפחתי / צורת מגורים

תכונות עבודה בארץ	סה"כ	לא נשוי גר לבד	לא נשוי גר עם ילדים עד 18	לא נשוי גר עם בני משפחה	נשוי גר עם ילדים עד 18	נשוי גר עם בן זוג בלבד	נשוי גר עם בני משפחה
סה"כ	1955	207	66	827	583	103	169
עובדים היום	253	(38)	47	(18)	84	(19)	47
אינם עובדים היום ולא עבדו בארץ	1,080	113	(19)	281	461	84	122
מזה: חפשו עבודה	197	(9)	-	(37)	113	(19)	(19)
לא חפשו עבודה	883	104	(19)	244	348	65	103
לא עובדים היום ועבדו בעבר בארץ	66	(9)	-	(19)	(38)	-	-
לא עבדו מעולם	556	47	-	509	-	-	-

לוח 26 - הקשישים לפי תכונות עבודה בארץ ולפי גיל

75+	70-74	65-69	60-64	סה"כ	תכונות עבודה בארץ
630	545	564	216	1955	סה"כ
(28)	47	122	56	253	עובדים היום
395	310	319	56	1,080	אינם עובדים היום ולא עבדו בארץ
(38)	84	66	(9)	197	מהם: חפשו עבודה
357	226	253	47	883	לא חפשו עבודה
-	(28)	(28)	(10)	66	לא עובדים היום ועבדו בעבר בארץ
207	160	95	94	556	לא עבדו מעולם

לוח 27 - הקשישים העובדים היום לפי משך זמן מעלייתם ועד העסקתם ולפי ארץ עלייתם

מערב אירופה ואמריקה	אסיה ואפריקה	מזה רוסיה	מזרח אירופה	סה"כ ללא אירופה ואמריקה	סה"כ	משך זמן מעליה ועד תחילת עבודה
-	(9)	150	244	253	253	סה"כ
-	(9)	75	122	131	131	עד 3 חדשים
-		(28)	(38)	(38)	(38)	עד 1/2 שנה
-		47	56	56	56	עד שנה
-		-	(28)	(28)	(28)	למעלה משנה

לוח 28 - הקשישים העובדים היום לפי משך זמן מעליהם ועד העסקתם ולפי רמת השכלה

13+	9 - 12	5 - 8	1 - 4	לא למד כלל	סה"כ	משך זמן מעליה ועד תחילת עבודה
66	66	75	(37)	(9)	253	סה"כ
(19)	47	(38)	(19)	(9)	132	עד 3 חדשים
(19)	-	(9)	(9)	-	(37)	עד 1/2 שנה
(19)	(19)	(9)	(9)	-	56	עד שנה
(9)	-	(19)	-	-	(28)	למעלה משנה

לוח 29 - הקשישים העובדים היום לפי משך זמן מעליהם עד העסקתם ולפי משלח ידם בחו"ל

עבודה פיזית	עובדי שרותים	פקידות ומינהל	סה"כ	משך זמן מעליה ועד תחילת עבודה
47	122	84	253	סה"כ
(28)	65	(38)	131	עד 3 חדשים
-	(19)	(19)	(38)	עד 1/2 שנה
(19)	(19)	(18)	56	עד שנה
-	(19)	(9)	(28)	למעלה משנה

לוח 30 - המועסקים לפי משלח יד בחו"ל ומשלח יד בארץ

עבודה פיזית	עובדי שרותים	פקידות ומינהל ומקצועות חופשיים	סה"כ	משלח יד
47	122	84	253	סה"כ
-	-	47	47	פקידות ומנהל
-	75	(28)	103	עובדי שרותים
47	47	(9)	103	עבודה פיזית

לוח 31 - המועסקים לפי משלח יד וארץ עליה

מערב אירופה ואמריקה	אסיה ואפריקה	מזה רוסיה	מזרח אירופה	סה"כ ללא מערב אירופה	סה"כ	משלח יד בארץ
-	(9)	150	244	253	253	סה"כ
-	-	(28)	47	47	47	פקידות ומנהל
-	-	75	103	103	103	עובדי שרוחים
-	(9)	47	94	103	103	עבודה פיזית

לוח 32 - המועסקים לפי משלח יד ורמת השכלה

13+	9 - 12	5 - 8	1 - 4	לא למד כלל	סה"כ	משלח יד בארץ
66	66	75	(37)	(9)	253	סה"כ
(28)	(19)	-	-	-	47	פקידות ומנהל
(38)	(38)	(19)	(9)	-	104	עובדי שרוחים
-	(9)	56	(28)	(9)	102	עבודה פיזית

לוח 33 - המועסקים כיום לפי הגורם שעזר במציאת עבודה

אחר	המשקם	סוכנות/ משרד קליטה	קרובים	שרות תעסוקה	סה"כ	מספר קשישים
(28)	(19)	(19)	122	65	253	במס' מוחלטים
(11.1)	(7.4)	(7.4)	48.2	25.9	100.0	באחוזים

לוח 34 - המועסקים לפי משלח יד והיקף עבודה

היקף עבודה	סה"כ	פקידות, מנהל ומקצועות חופשיים	עובדי שרותים	עבודה פיזית
סה"כ	253	47	103	103
מלאה	84	(9)	(28)	47
עד 4 שעות	84	(19)	(37)	(28)
6 - 4 שעות	85	(19)	(38)	(28)

לוח 35 - הקשישים שלא חפשו עבודה בארץ לפי מס' שנות הפסקת עבודתם בחו"ל

מספר קשישים	סה"כ	עבדו עד סמוך לעלייתם	עד 5 שנים	10 - 5 שנים	יותר מ-10 שנים
במס' מוחלטים	883	272	141	254	216
באחוזים	100.0	30.8	16.0	28.7	24.5

לוח 36 - הבלתי מועסקים (מכלל אלו שחפשו עבודה) לפי סיבות לאי מציאת עבודה

מספר קשישים	סה"כ	אי מציאת עבודה מתאימה	קשיי שפה	גיל	לא נמצאה עבודה מתאימה לכישוריו
במס' מוחלטים	197	47	(19)	84	47
באחוזים	100.0	23.8	(9.5)	42.9	23.8

לוח 37 - הבלתי מועסקים לפי הגורם שעזר בחפוש עבודה

בלתי מועסקים	סה"כ	שרות תעסוקה	קרובים	סוכנות או משרד קליטה	אחר
במס' מוחלטים	197	85	(28)	56	(28)
באחוזים	100.0	42.8	(14.3)	28.6	(14.3)

לוח 38 - הקשישים לפי רמת הכנסה לנפש סטנדרטית ולפי ארץ עליה

רמת הכנסה	סה"כ	סה"כ ללא מערב אירופה	מזרח אירופה	מזה רוסיה	אסיה ואפריקה	מערב אירופה ואמריקה
סה"כ	1955	1777	940	620	837	178
עד 100 ל"י	113	85	(28)	(19)	57	(28)
101 - 150	1166	1110	461	432	649	56
151 - 200	291	291	253	47	(38)	-
201 - 250	94	94	85	75	(9)	-
251 +	291	197	113	47	84	94

לוח 39 - הקשישים לפי רמת הכנסה לנפש סטנדרטית ולפי אינדקס מצב משפחתי / צורת מגורים

רמת הכנסה	סה"כ	לא נשוי וגר לבד	לא נשוי גר עם ילדים עד 18	לא נשוי גר עם בני משפחה	נשוי, גר עם בן/בת זוג	נשוי, גר עם ילדים עד 18	נשוי וגר עם בני משפחה
סה"כ	1955	207	66	827	583	103	169
עד 100 ל"י	113	-	(38)	(18)	(19)	(19)	(19)
101 - 150	1166	94	(19)	499	404	56	94
151 - 200	291	(9)	(9)	216	(28)	(10)	(19)
201 - 250	94	(19)	-	(19)	(38)	(9)	(9)
251 +	291	85	-	75	94	(9)	(28)

לוח 40 - הקשישים לפי רמת הכנסה לנפש סטנדרטית ולפי רמת השכלה

רמת הכנסה	סה"כ	לא למד כלל	1 - 4	5 - 8	9 - 12	13+
סה"כ	1955	498	404	545	329	179
עד 100 ל"י	113	(28)	(38)	(19)	(9)	(19)
101 - 150	1166	339	263	348	188	(28)
151 - 200	291	94	56	66	47	(28)
201 - 250	94	-	(19)	(18)	(19)	(38)
251 +	291	(37)	(28)	94	66	66

לוח 41 - הקשרים לפי רמת הבנסה למשפחה וארץ מוצא

1971					1970					סה"כ	רמת הבנסה למשפחה
אמריקה	אסיה ואפריקה	מזרח רוסיה	מזרח אירופה	סה"כ	אמריקה	אסיה ואפריקה	מזרח רוסיה	מזרח אירופה	סה"כ		
112	320	460	555	987	66	517	160	385	968	1955	סה"כ
-	(10)	(9)	(9)	(19)	-	(9)	-	(19)	(28)	47	150 עד
(19)	122	131	150	291	(38)	282	47	122	442	733	151 - 200
(28)	132	189	245	405	(28)	103	66	122	253	658	201 - 250
(9)	(19)	(19)	(19)	47	-	47	(10)	(19)	66	113	251 - 300
-	(9)	(28)	(28)	(37)	-	(38)	-	-	(38)	75	301 - 400
(37)	28	(37)	57	122	-	(19)	(28)	47	66	188	401 - 600
(19)	-	47	47	66	-	(19)	(9)	56	75	141	600 +

לוח 42 - הכנסה ממוצעת למשפחה לפי מקור הכנסה וארץ עליה (בל"י)

מקור הכנסה	סה"כ	סה"כ ללא מערב אירופה	מזרח אירופה	מזרחה אירופה	מזרחה רוסיה	מזרחה אסיה ואפריקה	מערב אירופה ואמריקה
סה"כ	275.1	262.3	288.9	304.0	225.9	402.0	
הכנסה מעבודה	22.7	25.0	46.0	53.0	(2.4)	-	
פנסיה מחו"ל	(4.0)	-	-	-	-	(45.0)	
הכנסה מרכוש	20.0	9.3	9.6	15.0	(9.0)	125.0	
שרותים סוציאליים	(1.3)	(1.4)	(1.3)	(2.0)	(1.5)	-	
קצבאות בטוח לאומי	202.1	202.0	203.0	207.0	193.0	203.0	
עזרת קרובי משפחה	25.0	24.6	29.0	27.0	20.0	29.0	

לוח 43 - התפלגות הקשישים לפי מקור הכנסה ורמת הכנסה למשפחה

מקור הכנסה	סה"כ	עד 150	151 - 200	201 - 250	251 - 300	301 - 400	401 - 600	600+
סה"כ	1955	47	733	658	113	75	188	141
* ב"ל בלבד	1317	(38)	677	526	76	-	-	-
ב"ל + פנסיה	(19)	-	-	(9)	-	-	-	(10)
ב"ל + הכנסה מעבודה	253	-	-	-	(28)	47	122	56
ב"ל + עזרת קרובים	216	-	(28)	76	(9)	(19)	(28)	56
ב"ל + הכנסה מרכוש	113	-	-	47	-	(9)	(38)	(19)
ב"ל + סעד	(37)	(9)	(28)	-	-	-	-	-

* - ביטוח לאומי.

לוח 44 - הקשישים לפי מקור הכנסה ולפי ארץ עליה

מקור הכנסה	סה"כ	סה"כ ללא מערב אירופה ואמריקה	מזרח אירופה	מזה: רוסיה	אסיה ואפריקה	מערב אירופה ואמריקה
סה"כ	1955	1777	940	620	837	178
הכנסה מעבודה	253	253	244	150	(9)	-
פנסיה מחו"ל	(19)	-	-	-	-	(19)
הכנסה מרכוש	113	66	47	47	(19)	47
קצבאות ביטוח לאומי	1955	1777	940	620	837	178
עזרת קרובים	216	188	56	(28)	132	(28)
שרותים סוציאליים	(38)	(38)	(19)	(19)	(19)	-

לוח 45 - מס' מקבלי הכנסה והכנסה ממוצעת לכל מקור הכנסה למקבלי אותו מקור

מקור הכנסה	מס' מקבלים	הכנסה ממוצעת בל"י
סה"כ	1955	275
הכנסה מעבודה	253	363
פנסיה מחו"ל	(19)	(428)
הכנסות מרכוש	113	296
קצבאות בטוח לאומי	1955	202
עזרת קרובים	216	259
שרותים סוציאליים	(38)	(65)

לוח 46 - הקשישים לפי קבלת פנסיה בחו"ל ובארץ (מחו"ל) ולפי ארץ מוצא

קבלת פנסיה בארץ ובחו"ל	סה"כ	סה"כ ללא מערב אירופה ואמריקה	מזרח אירופה	מזה: רוסיה	אסיה ואפריקה	מערב אירופה ואמריקה
סה"כ	1955	1777	940	620	837	178
קבלו בחו"ל ומקבלים בארץ	(19)	-	-	-	-	(19)
קבלו בחו"ל והופסק עם עלייתם	733	724	696	489	(28)	(9)
לא קבלו בחו"ל	1203	1053	244	131	809	150

